

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آسیب‌های اجتماعی و تاثیر آن‌ها بر کودکان و نوجوانان

تألیف:

دکتر نجف طهماسبی‌پور

عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی

سرشناسه	: طهماسبی پور، نجف، ۱۳۴۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: آسیب‌های اجتماعی و تاثیر آن بر کودکان و نوجوانان / تالیف نجف طهماسبی پور.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۸۴ ص:، نمودار.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۶۵۸۹-۰۲-۴
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: واژه‌نامه.
یادداشت	: کتابنامه.
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: انحراف اجتماعی
موضوع	: Deviant behavior
موضوع	: انحراف اجتماعی -- ایران
موضوع	: Deviant behavior -- Iran
موضوع	: بزهکاری نوجوانان -- ایران
موضوع	: Juvenile delinquency -- Iran
شناسه افزوده	: دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی
شناسه افزوده	: Shahid Rajace Teacher Training University
رده بندی کنگره	: HM۸۱۱
رده بندی دیویی	: ۳۰۲/۵۴۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۸۱۷۰۷۷

دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی

عنوان	: آسیب‌های اجتماعی و تاثیر آن‌ها بر کودکان و نوجوانان
تألیف	: دکتر نجف طهماسبی پور، عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی
ویراستار علمی	: فرزانه رویتوند غیاثوند
ویراستار ادبی	: دکتر مهرک رحیمی
نوبت چاپ	: اول - تابستان ۱۳۹۸
انتشارات	: دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی
لیتوگرافی	: رحاء نقشینه
چاپ	: شریف
طراح جلد	: کمال ذاکری
ناظر چاپ	: محمد معتمدی نژاد
صفحه‌آرا	: نیره فیروزی
کارشناسان	: طاهره کیا / علی رضایی اهوئویی
شمارگان	: ۵۰۰ جلد
قیمت	: ۲۰۰,۰۰۰ ریال
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۶۵۸۹-۰۲-۴
	: ISBN: 978-622-6589-02-4

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است

کلیه حقوق این اثر برای مؤلفان و مترجمان و دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی محفوظ است.
 نشانی: تهران، لویزان - کد پستی ۱۵۸۱۱-۱۶۷۸۸ - صندوق پستی ۱۶۳ - ۱۶۷۸۵ - تلفن: (۲۶۳۲) ۹ - ۲۲۹۷۰۰۶۰،
 ۲۲۹۷۰۰۷۰، تلفکس: ۲۲۹۷۰۰۴۲، پست الکترونیکی: Publish@sru.ac.ir، وب سایت: http://Publish.sru.ac.ir

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

مقدمه

فصل اول: آسیب‌های اجتماعی

کلیات و تعاریف

آسیب‌های اجتماعی چیست؟

اهمیت آسیب‌های اجتماعی

انواع آسیب‌های اجتماعی و راهکارهای پیشگیری

راهکارهای شناسایی مشکلات کودکان

وظایف خانواده در پیشگیری از آسیب‌ها

انحراف اجتماعی

نظریه های کجروی

فصل دوم: آسیب‌های ناشی از ماهواره و فضای مجازی

ماهواره و آسیب‌های ناشی از آن

ارتباطات و وسایل ارتباط جمعی

اهمیت و اثر وسایل ارتباط جمعی

اینترنت و آسیب‌های اجتماعی

تاریخچه اینترنت

وسواس یا اعتیاد به اینترنت

نظریه های روانشناسی اعتیاد به اینترنت

تأثیرات سوء اینترنت بر روابط خانوادگی

آسیب‌های فردی و روانشناختی اینترنت
 ملاک‌های اعتیاد اینترنتی
 جرایم رایانه‌ای
 وسواس تلفن همراه

فصل سوم: بزهکاری

بزهکاری، کلیات و تعاریف
 همه‌گیر شناسی
 جایگاه اجتماعی - اقتصادی
 تاریخچه
 محل و محله
 علل و عوامل موثر بر ایجاد بزهکاری
 نظریه‌های جامعه‌شناختی مرتبط با بزهکاری
 راه‌های پیشگیری
 مدیریت بزهکاری
 درمان
 درمان در موسسات شبانه روزی (کانون اصلاح و تربیت)
 سایر راهکارهای درمانی
 نتایج و پیشنهادات

فصل چهارم: طلاق و آثار زیانبار آن

طلاق
 تعریف
 طلاق از نگاه دینی
 نظریه‌های مرتبط با طلاق
 عوامل اجتماعی طلاق
 ناهنجاری‌های اجتماعی و طلاق
 تاثیرات طلاق
 تاثیر طلاق بر فرزندان

ویژگی‌های کودکان طلاق
 میزان شیوع
 ویژگی‌های کودکان طلاق
 اقدامات حمایتی- درمانی
 عوامل موثر بر تاثیر های جدایی و طلاق در کودکان
 پیامدهای طلاق
 اقدامات حمایتی- درمانی
 نقش مدارس و معلمان
 ارائه راهکارهای مفید و عملی

فصل پنجم: سوء مصرف مواد یا اعتیاد

سوء مصرف مواد
 مصرف مواد از نگاه دینی
 همه گیر شناسی سوء مصرف مواد
 عوامل موثر بر سوء مصرف و وابستگی به مواد
 عوامل محافظت کننده
 الگوهای مصرف مواد
 تظاهرات بالینی
 ارزیابی و درمان
 درمان
 درمان‌های روانی- اجتماعی
 آموزش مهارت‌های زندگی جهت پیشگیری از اعتیاد
 راهکارهای پیشگیری از عود
 سیر اختلال و پیامدهای آن
 وظایف مدرسه و معلمین
 جو مدرسه
 ایجاد سیاست فراگیر مدرسه نسبت به مصرف مواد مخدر
 شواهد شک به مصرف مواد

آموزش درباره مواد مخدر در برنامه‌های درسی
شناخت کودکان و خانواده‌های آسیب‌پذیر

فصل ششم: رفتار خودکشی گرایانه و خود آزاری تعمدی

مقدمه

تاریخچه

تعاریف

بررسی نظری خودکشی

اهداف خودکشی

دیدگاه‌های مختلف راجع به خودکشی

مشخصات

اختلال‌های توأم

شیوع

علتها

عوامل‌های آشکار ساز

عوامل خطر ساز

ویژگی‌های شخصی

عوامل خانوادگی

درمان

سیر اختلال و پیامد آن

نقش معلمان در کمک به افراد در معرض خودکشی

پیشگیری

برنامه‌های آموزشی

کمک به دانش‌آموزان برای مقابله با تنش

فراهم آوردن محیط حمایت‌گر و سیستم پرورشی مؤثر

تشخیص زود هنگام و ارجاع دانش‌آموزان در معرض خطر

محدود کردن دسترسی به روش‌های خودکشی

ارتباط با کودکانی که اقدام به خودکشی یا خودآزاری نموده‌اند

ارزیابی احتمال بروز خطر

ارتباط با والدین
ارجاع کودکان در معرض خطر به مراکز خدمات بهداشت روانی
استمرار حمایت از افراد متمایل به خودکشی

منابع

واژه نامه ها

نماینه

مقدمه

انسان از بدو خلقت تا کنون همواره در کنار رفتارهای بهنجار، مثبت و متعالی، شاهد رفتارهای نابهنجار، منفی و آزاررسان بوده است. موضوع رفتارهای آسیب رسان در جوامع انسانی از دیر باز نیز مورد توجه اندیشمندان و صاحب نظران بوده است. مطالعه‌ی این آسیب‌ها به‌ویژه در قالب واژه‌هایی نظیر آسیب‌های اجتماعی، بیشتر مورد تاکید قرار گرفته است. گسترش جوامع انسانی و ازدحام جمعیت از یکسو و عواملی نظیر پیچیدگی‌های زندگی به اصطلاح مدرن امروزی و عدم فرصت کافی جهت تربیت صحیح کودکان و نوجوانان از طرف دیگر، موجب فراهم آوردن زمینه‌های ایجاد عوامل موثر در بروز و شیوع آسیب‌های اجتماعی است.

یکی از موضوعات مهم در آسیب‌های اجتماعی، محرومیت‌های اجتماعی در جوامع است. این مفهوم متضمن این امر است که عوامل متعددی همچون درآمد، منابع، سبک زندگی، دستیابی به خدمات، مشارکت در اشتغال، بهره‌مندی از بهداشت و درمان، تعامل با دوستان و خویشاوندان، بر میزان بهره‌مندی افراد در جامعه موثر است.

عموما در محرومیت‌های اجتماعی و اقتصادی نرخ آسیب‌های اجتماعی افزایش می‌یابد. یکی از عوامل موثر در پیشگیری و کنترل این دسته از آسیب‌ها، توجه عالمانه‌تر به این نوع از محرومیت‌ها و ارائه راهکارهای علمی و عملیاتی است.

آلبرتو^۱ (۱۹۹۶) نظر ارسطو را در مورد زندگی خوب چنین بیان کرده است:

«انسان تنها از طریق استفاده از همه توانایی‌ها و قابلیت‌هایش به سعادت دست می‌یابد. وی معتقد بود سه گونه سعادت وجود دارد؛ نخست زندگی سرشار از لذت و خوشی، دوم زندگی به‌عنوان شهروند آزاد و مسئول، سوم زندگی به‌عنوان یک متفکر و فیلسوف» (ص، ۶۷).

لن‌دویال^۲ و یان‌گوف^۳ (۱۹۹۱) معتقدند که اساسی‌ترین نیازهای انسان، بهداشت فردی و استقلال هستند. بهداشت فردی نیازمند زیرساخت خدمات بهداشتی و مراقبتی عمومی است و استقلال نیازمند آموزش است. در سال ۲۰۰۵ بالاترین میزان هزینه‌های دولت انگلیس مربوط به امنیت

¹ Albertu

² Lern Doyal

³ Ian Gouph

اجتماعی (با ۲۸ درصد)، بهداشت و سلامت (با ۱۷ درصد) و آموزش (با ۱۳ درصد) از کل هزینه‌ها بود (دین ۲۰۰۶) که نشان دهنده اهمیت موضوعات مذکور در این کشور است. سیاست‌گذاری اجتماعی از جمله مباحث تاثیر گذار در سرنوشت اجتماعی، اقتصادی و روانی هر جامعه‌ای است و در محافل دانشگاهی و مدیریتی مورد توجه خاص است. سیاست‌گذاری اجتماعی مستقیماً با زندگی روزمره‌ی مردم در جامعه و رفاه و امنیت آن‌ها سروکار دارد (هارتلی دین^۱، ۲۰۰۰). اهمیت این موضوع به‌حدی است که بر حیات اعضای اجتماع نظیر رفع معضلات و تامین اجتماعی، سیاست‌های بهداشتی و درمانی، نظام‌های مراقبت اجتماعی، محیط‌زیست، مسکن، جرم و مجازات و سایر موضوعات که به‌رشد، رفاه، امنیت و سعادت بشر مربوط می‌شود تاثیر گذار است.

واژه آسیب‌شناسی یا "مرض‌شناسی" ابتدا از علوم پزشکی اقتباس شد (تیماشف^۲، ۱۹۹۰) و سپس در تحلیل مسائل اجتماعی بکار برده شد. اسپنسر^۳ (۱۹۷۱) جامعه‌شناس انگلیسی، جامعه را به ارگانیزم و پیکره موجود زنده انسانی تشبیه کرده است. براساس این نگاه آسیب‌شناسی اجتماعی عبارت است از مطالعه و شناخت ریشه‌های بی‌نظمی اجتماعی همراه با پیشگیری و درمان آن‌ها؛ به‌عبارت دیگر انحراف و آسیب‌شناسی اجتماعی همان مطالعه و شناخت ریشه‌ی بی‌نظمی‌های پیکره اجتماعی است (حسینی ۱۳۹۵). پیکره اجتماعی جامعه که به موجود زنده تشبیه شده، ممکن است همانند یک موجود زنده بیمار شود و لازم است ریشه‌های بی‌نظمی و بیماری‌های اجتماعی و راه‌های پیشگیری و درمان آن‌ها مورد مطالعه قرار گیرد. نظریه‌ی نگاه اندام‌واره داشتن به جامعه و شرایطی که توسط فیلسوفان یونان مطرح شده بود، دوباره با نگاه جدیدی در قرن نوزدهم بنیان‌گذاری شد.

وجود انحراف یا آسیب و انحرافات اجتماعی از منظر اسلام هم، چنین است. در آموزه‌های دینی از انحراف به فساد، نفاق و دورویی تعبیر شده است و جامعه را همانند موجود زنده دارای سر، قلب و اندام می‌داند. اندیشمندان مسلمان نیز تشبیه جامعه به ارگانیزم را پذیرفته‌اند. آسیب‌های اجتماعی از نگاه دینی نیز مورد سرزنش قرار گرفته است، مثلاً در آیه ۱۹ سوره نور خداوند می‌فرماید: «کسانی که دوست دارند زشتی‌ها در میان مردم با ایمان شیوع یابد، عذاب دردناکی برای آنان در دنیا و آخرت است. و خداوند می‌داند و شما نمی‌دانید»^۴.

^۱ Hartley, Deen

^۲ Timashef

^۳ Spenser

آیه مذکور نشان می‌دهد که در جامعه افرادی هستند که تمایل ندارند خود را با هنجارهای اجتماعی منطبق کنند و درصدد مخالفت با هنجارهای اجتماعی هستند. این گونه افراد نیازمند کنترل هستند و در صورت نیاز لازم است جامعه هزینه‌های کنترل و پیشگیری انحرافات این افراد را بپردازد. بنابراین، بی‌نظمی‌ها و شکستن هنجارها، قواعد اجتماعی و ارزش‌ها و نیز عدم انطباق فرد با مدل‌های رفتاری نهادینه شده در جامعه اسلامی انحراف اجتماعی تلقی می‌شود. توجه به پیشگیری و درمان انحرافات اجتماعی از اهداف مهم اصلاح جامعه اسلامی از منظر قرآن است. آسیب‌های اجتماعی امروزه به‌عنوان یکی از مشکلات جوامع بشری مطرح است که باعث آسیب‌های فراوان روانی-اجتماعی در سنین مختلف می‌شود. از آنجاکه آمارها در کشور ما نشان می‌دهد که میزان بروز و شیوع آسیب‌های اجتماعی در حال افزایش است، و از طرفی کودکان و نوجوانان جزء آسیب‌پذیرترین گروه‌های سنی هستند که همواره در معرض این آسیب‌ها قرار دارند، توجه به آنان در زمینه‌های مختلف، از جمله کمک به پیشگیری از بروز و رواج این دسته از آسیب‌ها و جلوگیری از افزایش رخداد عوارض آن‌ها در این سنین، وظیفه‌ی متولیان امر تعلیم و تربیت، مربیان، والدین، پژوهشگران و اساتید دانشگاه می‌باشد.

گرچه در این زمینه منابع علمی قابل اعتمادی در دسترس است، ولی جنبه‌های تاثیرگذاری آسیب‌های اجتماعی بر کودکان و نوجوانان که از اهمیت ویژه‌ای برخوردار هستند کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. هدف مولف در این کتاب پرداختن به برخی از انواع گوناگون این دسته از آسیب‌ها است. به نظر نگارنده میزان شیوع و بروز این آسیب‌ها در بین سایر آسیب‌های اجتماعی بالاتر بوده و به لحاظ میزان تاثیرگذاری در جامعه و بخصوص در بین کودکان و نوجوانان از اهمیت بیشتری برخوردار می‌باشند. طی یک دهه اخیر که به‌عنوان مدرس، درس آسیب‌های اجتماعی را در دانشگاه تدریس می‌کردم، یکی از نیازهای اساسی دانشجویان علی‌الخصوص دانشجو معلمان را شناخت دقیق‌تر، علمی‌تر و کاربردی‌تر این مباحث می‌دانستم. از طرفی با توجه به اینکه مخاطبین اغلب آن‌ها دانش‌آموزانی بودند که همگی در سنین کودکی و نوجوانی می‌باشند، سوالات متعددی را در زمینه اثرات و عوارض این دسته از آسیب‌ها روی کودکان و نوجوانان مطرح می‌کردند. با وجود تجارب زیادی که در زمینه آسیب‌های اجتماعی و اثرات آن‌ها در سنین مختلف داشته و دارم و در کلینیک‌های روان‌پزشکی همواره به‌عنوان درمانگر به آسیب دیدگان آسیب‌های اجتماعی (به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم) خدمات درمانی و مشاوره‌ای ارائه می‌دهم، تصمیم گرفتم کتاب حاضر را با استفاده از نظریات اندیشمندان مختلف (جامعه‌شناسان، روان‌شناسان، روان‌پزشکان) و تجارب بیش از دو دهه درمانگری و بیش از یک دهه

تدریس در این زمینه، تالیف نمایم. امید است این اثر مورد استفاده دانشجویان، والدین و معلمان بزرگوار قرار گیرد. از خوانندگان ارجمند درخواست می‌شود هرگونه پیشنهادی را جهت غنا بخشیدن به کتاب در شمارگان بعدی، از طریق پست الکترونیک به نشانی n.tahmasbipou45@srttu.edu ارسال فرمایند.

فصل اول

کلیات و تعاریف

کلیات و تعاریف

آسیب اجتماعی به هر نوع عمل فردی یا جمعی اطلاق می‌شود که در چارچوب اصول اخلاقی و قواعد عام عمل جمعی رسمی و غیر رسمی جامعه محل فعالیت کنشگران قرار نمی‌گیرد و در نتیجه با منع قانونی و یا قبح اخلاقی و اجتماعی روبرو می‌گردد. به همین دلیل، کجروان سعی دارند کجروی‌های خود را از دید ناظران قانون، اخلاق عمومی و نظم اجتماعی پنهان نمایند، در غیر این صورت با پیگرد قانونی، تکفیر اخلاقی و طرد اجتماعی مواجه می‌شوند (عبدالهی، ۱۳۸۳). آسیب‌های اجتماعی پدیده‌هایی واقعی، متغیر، قانونمند و قابل کنترل و پیشگیری‌اند. کنترل پذیری آسیب‌های اجتماعی، شناخت علمی آنها را در هر جامعه‌ای یافتن پاسخ به پرسش‌های نظری و عملی و کاربردی از ایده‌ها و یافته‌های علمی تولید شده در برنامه‌ریزی‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت را امکان‌پذیر نموده و برای مقابله صحیح با آسیب‌های اجتماعی، درمان یا پیشگیری از پیدایش و گسترش آنها ضروری و پر اهمیت می‌سازد.

آسیب اجتماعی چیست؟

آسیب اجتماعی از جمله واژه‌هایی است که بسیاری، آن را در مفهومی مترادف با “کجروی” به کار برده‌اند، و تعبیر “آسیب‌شناسی اجتماعی” هم بر همین اساس، به‌عنوانی رایج برای مطالعه علمی و اجتماعی این پدیده بدل شده است. اما به نظر برخی محققان انتخاب این واژه برای کجروی، ریشه در “مشابه‌انگاری” جامعه با جسم انسان دارد و “ناهمسازی‌های” موجود در جامعه را، در تعبیری مشابه با ناهمسازی در کارکردهای اعضای بدن، آسیب نام نهاده‌اند. این ایده همچنین سبب شده است تا به تبع علوم‌زیستی که در میان آنها “آسیب‌شناسی (پاتولوژی)” وظیفه ریشه‌یابی بیماری‌های جسمانی را برعهده دارد، در قلمرو جامعه‌شناسی نیز نام “آسیب‌شناسی اجتماعی” بر حوزه مطالعه بی‌نظمی‌ها و نابسامانی‌های اجتماعی نهاده شود. آسیب‌های اجتماعی پدیده‌هایی متنوع، نسبی و متغیرند. پرخاشگری و جنایت، خودکشی، اعتیاد و قاچاق مواد مخدر، روسپیگری، جرایم مالی، اقتصادی و سرقت نمونه‌هایی از آسیب‌های اجتماعی جوامع امروزی‌اند که کم و کیف آنها بر حسب زمان و مکان (یعنی، حال نسبت به گذشته و در شهرها نسبت به روستاها) تغییر می‌کند. بنابراین، آنچه امروز در یک جامعه خاص آسیب یا

کجروی تلقی می‌شود ممکن است فردا در همین جامعه یا همین امروز ولی در جامعه‌ای دیگر آسیب یا کجروی شناخته نشود.

خودکشی، اعتیاد، فحشا و ... را می‌توان از انواع آسیب‌های اجتماعی تلقی کرد. آسیب اجتماعی به وقایع، پدیده‌ها و فرآیندهایی اطلاق می‌شود که هر جامعه مفروض در زمان معین با رجوع به مجموعه ارزش‌های مورد باور خود غیرمنطقی تلقی می‌کند و آنها را محل نظم جامعه در زمانی معین و لحظه‌ای مشخص می‌پندارد که با بار منفی همراه است.

آسیب‌های اجتماعی به‌عنوان اعمالی که *هنجارهای جامعه* را مورد تعرض قرار می‌دهند و *نظام اجتماعی* را تهدید می‌کنند در هر جامعه ای حائز اهمیت جدی هستند. رشد و تنوع آسیب‌ها در شهرهای بزرگ خصوصاً کلان شهرها به واسطه شرایط خاص نظیر افزایش روز افزون جمعیت، مهاجرت‌های بی‌رویه، گسترش حاشیه نشینی، فقدان **مهارت‌های زندگی**، گسست نظام‌های سنتی و **پیوندهای عاطفی و خانوادگی**، آسیب‌پذیری شهروندان به دلیل *مشکلات اجتماعی* و *اقتصادی* و ... هشدار دهنده است و لازم است در جهت مهار و کاهش آن‌ها اقدام اساسی صورت گیرد.

آسیب‌شناسی اجتماعی

این شاخه علمی به بررسی انواع مشکلاتی می‌پردازد که در سطح اجتماعی مطرح هستند و سعی می‌کند علل مختلف آن‌ها را از جنبه‌های مختلف فردی، اجتماعی و غیره مورد بررسی قرار دهد. آسیب‌های اجتماعی که به تعبیر برخی از اندیشمندان حاصل و معلول مستقیم انقلاب صنعتی هستند، در اکثر جوامع وجود دارند و تاثیرات خود را می‌گذارند. اما آن چه جوامع مختلف را در این مورد از هم متفاوت می‌سازد، نوع نگرش این جوامع به علل به وجود آورنده آسیب‌ها و راه کارهای اصلاح و بهبود آن‌هاست. آنچه روشن است اینکه بحث آسیب‌شناسی اجتماعی عمدتاً با مسائل و مشکلات سر و کار دارد. در این شاخه علمی، پژوهش‌ها و تحقیقات متعددی برای شناخت انواع آسیب‌ها و علل بروز آن‌ها صورت می‌گیرد و نظریاتی برای حل آن مسائل پیشنهاد می‌شود. بر این اساس زمینه‌هایی چون فرهنگ و هنجارهای یک جامعه و ویژگی‌های اقتصادی و سیاسی و جغرافیایی جامعه نیز در حوزه مطالعات آسیب‌شناسی اجتماعی قرار می‌گیرد؛ چرا که بررسی آسیب‌های اجتماعی بدون در نظر گرفتن شرایط زمینه‌ای یک جامعه میسر نخواهد بود. سوالات زیر همه در حوزه آسیب‌شناسی اجتماعی مورد بررسی قرار می‌گیرند: چه چیزی به‌عنوان آسیب شناخته می‌شود؟ حدود و ثغور آن چقدر است؟ عوامل زمینه ساز و علل آشکار کننده آن

چيست؟ در کدام طبقات گسترش بیشتری دارند؟ در کدام سنين گسترش بیشتری دارند؟ توانایی جامعه برای کنترل و نظارت بر آن‌ها چقدر است؟ و از چه راه‌هایی می‌توان به کاهش آن‌ها مبادرت کرد؟.

آسیب‌شناسی عبارت است از "مطالعه و شناخت ریشه بی‌نظمی‌ها در ارگانيسم". در علم پزشکی به فرآیند و علت یابی بیماری‌ها، آسیب‌شناسی گویند. در مشابهت کالبد انسانی با کالبد جامعه (نظریه‌اندام وارگی) می‌توان آسیب‌شناسی اجتماعی را "مطالعه و ریشه‌یابی بی‌نظمی‌های اجتماعی" تعریف کرد. در واقع، آسیب‌شناسی اجتماعی، مطالعه ناهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی نظیر بیکاری، اعتیاد، فقر، خودکشی، طلاق، ولگردی، گدایی و... همراه با علل و شیوه‌های پیشگیری و درمان آنها به انضمام مطالعه شرایط بیمارگونه و نابسامان اجتماعی است. به عبارت دیگر، آسیب‌شناسی اجتماعی مطالعه خاستگاه اختلال‌ها و بی‌نظمی‌ها و نابسامانی‌های اجتماعی است.

اگر در جامعه‌ای هنجارها مراعات نشود، کجروی پدید می‌آید و رفتار آسیب می‌بیند. مطالعه علمی اینگونه نابسامانی‌ها و نارسائی‌ها را در جامعه انسانی آسیب‌شناسی اجتماعی می‌گویند. آسیب‌شناسی اجتماعی در مفهوم متعارف آن عبارت است از مطالعه و شناخت ریشه بی‌نظمی‌ها در کالبد و ارگانيسم اجتماعی. به عبارت دیگر آسیب‌های اجتماعی مطالعه بی-سازمانی‌ها و نابسامانی‌هایی است که در بستر اجتماع به دلایل مختلف به وجود می‌آید. این اصطلاح ارتباط تنگاتنگی با واژه انحرافات اجتماعی دارد به طوری که حتی در بعضی موارد این دو واژه به جای یکدیگر به کار می‌روند. در واقع آسیب‌های اجتماعی محدوده وسیع‌تری را در برمی‌گیرند و شامل انحرافات اجتماعی نیز می‌شوند. به تعبیری دیگر، آسیب‌شناسی اجتماعی عبارت است از شناخت علمی اختلالات، بی‌نظمی‌ها و مشکلات اجتماعی و موضوع این علم، دردها، نابسامانی‌ها، جرایم و جنایات، فقر، اعتیاد، فحشا، الکلیسم، خودکشی‌ها، خصومت طبقات و گروه‌های اجتماعی است که براساس مدرک و معیار معینی آن را انحراف یا کجروی خوانده‌اند.

آسیب‌شناسی اجتماعی مفهوم جدیدی است که از علوم زیستی گرفته شده و مبتنی بر تشابهی است که بین بیماری‌های عضوی و آسیب‌های اجتماعی (کجروی‌ها) قائل می‌شوند. واژه آسیب‌شناسی از دیدگاه پزشکی به فرآیند ریشه‌یابی بیماری‌ها گفته می‌شود، اما به سبب اینکه گاهی تشخیص بیماری از سلامتی دشوار است، لذا جامعه‌شناسانی که این واژه را وام گرفته و بر اساس آن "آسیب‌شناسی اجتماعی" را ساخته‌اند، به سختی قادرند مرزهای تشبیت شده هنجارهای فرهنگی در جامعه را ترسیم کنند. با این همه، این نکته مسلم است که اگر هنجار پذیرفته شده

از سوی افراد جامعه نادیده گرفته شود، آنگاه کجروی به وجود می‌آید و کردار و رفتار انسان شکل و شمایل بیماری به خود می‌گیرد.

آسیب‌شناسی در علوم اجتماعی شباهت خاصی با آسیب‌شناسی در علم پزشکی دارد. همچنان که مطالعه بیماری جسمی برای حفظ سلامت جسمی ضروری است، سلامت اجتماعی نیز ممکن نیست مگر با معرفتی گسترده‌تر و مشخص‌تر نسبت به بیماری‌های اجتماعی. آسیب‌شناس عمومی در پزشکی می‌آموزد که بسیاری از بیماری‌ها ویژگی‌های مشترک زیادی دارند و فرآیندهای مرضی گوناگون و همچنین بیماری‌های خاصی برای بحث و بررسی وجود دارد.

در آسیب‌شناسی اجتماعی، رابطه متقابل بین طبقات ناهنجار از مهم‌ترین واقعیت‌ها است.

اهمیت آسیب‌های اجتماعی

هر جامعه‌ای متناسب با شرایط، فرهنگ، میزان رشد و انحطاط خود با انواعی از انحرافات و مشکلات روبروست که تاثیرات مخربی روی فرآیند ترقی آن جامعه دارد. شناخت چنین عواملی می‌تواند مسیر حرکت جامعه را بسوی ترقی و تعامل هموار سازد، بطوری که علاوه بر درک عملکرد آن‌ها و جلوگیری از تداوم آن عمل با ارائه راه‌حل‌هایی بتوان به سلامت جامعه کمک نمود. به‌عنوان مثال مسأله اعتیاد را در نظر بگیرید. این مسأله هم به‌عنوان یک مشکل فردی و هم یک معضل اجتماعی مطرح است. روشن است در سطح اجتماعی اعتیاد منجر به از بین رفتن نیروها و انرژی مولد جامعه می‌شود. شناسایی علل اساسی و کنترل آن‌ها می‌تواند بسیاری از نیروهای از دست رفته جامعه را تجدید نموده و جامعه را در مسیر سالمی هدایت کند.

از آنجا که پیشگیری همواره ساده‌تر، عملی‌تر و کم هزینه‌تر از درمان است، پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی به منظور بهسازی محیط زندگی و جمعی خانوادگی دارای اهمیت بسیاری است. بسیاری از آسیب‌شناسان اجتماعی معتقدند که برای مبارزه با کژرفتاری‌ها، باید زمینه اجتماعی آن‌ها را از میان برداشت. درمان آسیب دیدگان اجتماعی با بکارگیری روش‌های علمی و استفاده از شیوه‌های مناسب برای قطع ریشه‌ها و انگیزه‌های آنان لازم و ضروری است. تداوم درمان برای پیشگیری و جلوگیری از بازگشت مجدد کجروی و بررسی شیوه‌های بازپذیری اجتماعی نیز اهمیتی اساسی دارد.

آسیب‌شناسی اجتماعی مطالعه آسیب‌های وارد شده به جامعه و گروه‌های انسانی است. آسیب‌شناسی اجتماعی شاخه‌ای در روانشناسی اجتماعی و علم مطالعه و بررسی ریشه‌های بی‌نظمی اجتماعی، درد، و نابسامانی‌های آن و شیوه‌های پیشگیری و درمان آن است.